

Ananda Coomaraswamy & Rene Guenon & Surendranath Dasgupta, *Doğu Bilgeliği*, çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul: Say Yayınları, 2012, 152 s. ISBN: 9786050201932.

İnsanın kendisini, dış dünyasını, mensup olduğu din, dil, ırk gibi mefhumları kavramasında bir öğrenme yöntemi olarak karşılaştırma kadar karşılaşma eylemi de büyük önem taşımaktadır. Karşılaştırma, özü itibariyle kavram olarak bir öznenin bulunmasını tazammun etmektedir ve şeyler, olaylar arasında bir bağ kurarak öğrenme sürecinde büyük bir boşluğu doldurmaktadır. Karşılaşma sözcüğünden ise özne olanın da yerini yadırgamadan nesne olarak kendisini karşılaşma eylemine gönüllüce bırakmasını anlamaktayız. Bu bağlamda kültür bilim, antropoloji, dilbilim gibi

disiplinler kadar felsefenin ve felsefi ürünlerin de her iki eylemi gerçekleştirmeye yarayacak imkânlar sunduğuna şahit olmaktayız. Bu disiplinlerin, tarih içerisinde karşılaşıp birbirlerini etkiledikleri ne kadar su götürmez bir gerçek ise, aynı şekilde bu alanların, karşılaştırmalı bir okuma için insanlık tarihinde ne denli zengin bir kaynakça oluşturduğu da yadsınamaz gerçektir. Bu kaynakça etraflıca incelenip insanoğlunun; bilim, felsefe, estetik gibi beşeri araştırma alanlarındaki belli başlı

problemlerin izleri sürüldüğünde temel sorunların aynı olduğu; bu sorunların çözümüne ve izahına yönelik serdedilen çözüm yollarında ise farklı tartışmalar geliştirildiğini görmekteyiz. Bu izlekler içerisinde, belki de milletlerin düşünce seyrini ve onların düşünme geleneğini en iyi çıkarabilecek alan felsefedir. İnsanlığın bu düşünsel serüveni içerisinde - henüz felsefenin bizatihi metafiziğin kendisi olduğu dönemlerde- kurmuş oldukları sistem, onların düşünce ufkunu anlayabilmemiz açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Bu metafizik sistem, insan aklının Tanrı tasavvuru ve kozmogoni üzerine yaptığı derin düşünceleri kapsamaktadır.

Elimizdeki kitap Batı hikemiyatının ve felsefesinin nispeten gölgesinde kalmış olan Doğu bilgelikliğini tanıtmaya yönelik giriş mahiyetinde bir derlemedir. Giriş mahiyetinde olmasının nedeni, kendisinden sonra gelen dizinin diğer iki kitabına, *Çin Felsefesi Tarihi* ve *Hayatın Ritmi*'nde ele alınan Doğu metafiziğinin temel kavramlarına yönelik bir kılavuzluk oluşturmaktır. Bu eser; *Vedanta ve Batı Geleneği*, *Doğu Metafiziği*, *Felsefenin Anlamı*, *Hindistan'ın İnsanlığa Katkısı*, *Doğu Metinlerinin Çevirisi Üzerine* adlı beş ana bölüm ile *Metafiziğe Yaklaşım* adlı bir ek bölümden oluşmaktadır. Bunlardan ilki Türkiye'de pek tanınmayan ama dünyanın önemli Hint felsefesi sözcülerinden olan Ananda Coomaraswamy'e aittir. *Vedanta ve Batı Geleneği* başlığını taşıyan bu bölümde Coomaraswamy, Tanrı tasavvuru üzerinden Avrupa skolâstik ile Şankara'nın Upanişad yorumunu karşılaştırmaktadır. Ona göre olumlayıcı ve yadsıyıcı teoloji olmak üzere iki tür Tanrı yaklaşımı vardır. Upanişadlarda karşımıza çıkan kavrayışın, daha çok "değilleme" üzerine kurulu olduğunu söyleyen yazar, "gidimli düşüncenin erişim alanının ötesinde olan yadsıma yoluna gidilmedikçe anlaşılabilen şeylerin olduğu" tespitinde bulunmaktadır. Tanrı üzerine konuşma ya da negatif teoloji olarak din felsefesi gibi daha modern bir terminolojiden hatırlanacak bu bahis, İskenderiyeli Klement, Plotinos, İbn Sina ve İbn Meymun'da Tanrı sıfatlarının selbi yorumlaması ya da onun ancak ne olmadığını bilebileceğimiz öğretisiyle paralellik taşımaktadır.

Avrupa düşünce tarzı ile Doğu düşünce tarzının arasındaki önemli farklılıklara dikkat çeken yazar, metafizik görsel simgelerle ifade edilebilecek kadim hakikatlerin yorumlanmasında, metafizik üzerine eğitim almış kişilerin değil de filoloji sahasında eğitim almış kişilerin daha başarılı olduğunu vurgulamaktadır. Karşılaştırmalı bir felsefe ve dünya tasavvuru

analizi sunulan bu bölümde Coomaraswamy *psykhe*, *atman* ve *cogito* kavramlarının bakışlımlı bir tahlilini serimlemektedir. Hint öğretisindeki *reincarnation* ile Greklerin *metasomatosıs* ve *metempsykhsıs* öğretisinin aynı olduğuna dair çözümlenelerde bulunan yazar, dindeki “ilk günah mirası” kavramı ile metafizikteki “cehalet mirası”nın özünde aynı şeyi dile getirdiğinin de altını çizmektedir.

Bu bölümde Coomaraswamy’nin şu iddiası, her iki düşünce dünyasının daha yakından tanınmasına yönelik bir örnek teşkil etmektedir: Augustinus ve Thomas Aquinas’da insanlık; bedeni cevher ve nüve halindeki erdem olarak Âdem’de başlangıçta mevcuttur ve buradan hareketle insan bedeni, imkan halindeki nedenlerle önceki işlerde mevcut bulunmaktadır. Yani bu iki büyük filozofa göre Tanrı, dünyayı doğrudan değil fakat aynı zamanda ara nedenlerle yönetmektedir ve bu da dünyadaki kusursuz nedenselliğin temel sebebidir. Bir başka deyişle nasıl ki bir anne doğmamış çocuğa gebeysse dünyanın kendisi de doğmamış şeylerin sebeplerine gebedir. Coomaraswamy, bu düşüncelerin ait olduğu düşünürler bilinmese, rahatlıkla Upanışadlardan ya da Budacılığın metinlerinden iktibas edilen birer cümle sanılabileceğini söylemektedir. Çünkü ona göre her iki filozofun bu düşünceleri, aslında Hint öğretisindeki karma yasaları ve yeniden bedenlenme ile aynı şeyi ifade etmektedir.

Reenkarnasyonun, transmigasyon ile karıştırılmaması gerektiğinin de altını çizen yazar, burada pek alışıldık olmayan bir yorumlama sunmaktadır: Ona göre kuvve halindeki imkanların toplamından ibaret olan insan, bu imkanların hepsinin edimselleşebilmesi için dünya üzerinde hayatını sürdürmek zorundadır. Zamansal art ardalık ise değişik şeylerin birbirini izlemesi anlamına geldiği için tarih kendisini cins ya da türlerle tekrar etmektedir. Ama bu belirli tek bir fertte yeniden kendini tekrar etme olarak anlaşılabilir. Filozof bir nevi tenasühün farklı cins ve türlere ihtiyacı olduğunu, tek bir bireyde böyle bir ruh değişimini aramanın mümkün olmayacağını anlatmaktadır.

Kitabın ikinci bölümü, Türkiye’de oldukça tanınan bir filozofun, Rene Guenon’un Doğu metafiziği üzerine yazdıklarından oluşmaktadır. Bu bölüm, birinci bölümdeki Coomaraswamy’nin ayrıntılı olarak dipnotlar ve alıntılarla beslemiş olan metnin yanında daha kolay anlaşılır ve daha az referanslı görünmektedir. Bunun sebebi *Doğu Metafiziği* adlı bu bölümün,

Guenon'un konferans metninden oluşmasıdır. Batı dünyasının mevcut zihni durumu içinde metafiziğin unutulduğunu, göz ardı edildiğini belirterek başlayan metin, metafiziğin günümüz bilim ve felsefesinden ayrı tutulması gerektiğini öne sürmektedir. Guenon'un terkîbî gelenekselci düşünce derinliğini belirginleştiren analizlerinden örnek verilecek olursa, saf akli alanda herhangi bir inancı zorla benimsetmeye çalışmanın beyhudeliğine dair yapmış olduğu açıklama ilk sırada gelmektedir. Guenon'a göre bu bağlamda dünyadaki en iyi delil bile, doğrudan ve fiili bilginin yerini tutmamaktadır.

Bu bölümde Guenon'un Aristoteles metafiziğini eleştirmeye yönelik yapmış olduğu önemli bir tespit daha vardır. Filozofa göre Aristoteles, metafiziği varlığı varlık olarak bilme diye tarif ederken onu varlıkbilim ile aynı kefeye koymakta bu da parçanın bütünü yerine ikame edilmesine yol açmaktadır. Fakat Doğu metafiziğinde varlık, asla ne ilk ne de en küllî ilke olarak kabul edilmektedir. Çünkü burada önemli olan varlığın ötesine geçmektir. Kavrayışlarla dile getirilenden ziyade ima ve ihsas edilebilir olan, metafizik saha içerisinde yer almaya daha layıktır. Guenon; Doğu öğretilerinden, metafiziğin ifade edilenin ötesinde olduğunu çıkarsamaktadır. Guenon'un bu düşüncelerini biraz daha açmak gerekirse, metafizik bilgiyi mümkün hale getiren, insanın beşeri vasıflarının ötesindeki yetileridir. Düşünüre göre bu, akıl üstü bir yetiden başkası değildir.

Guenon'un mistik ifadelerinin konunun anlaşılmasını yer yer güçleştirdiği pasajlarda bir başka çözümlemeyle karşılaşmaktayız: Aklın sınırlarını aşan metafizik tahakkukun gerçekleşmesi için yoga gibi hayat ritmini düzene koymaya yarayan temrinler, Batı metafiziğinde bulunmamaktadır. Bu gelenek, Hint felsefesinin bilfiil olan yapısından ileri gelmekte ve bilişsel (*cognitive*) sahanın dışında yer almasından kaynaklanmaktadır. Kitabın bundan sonraki üç bölümü, Coomaraswamy'nin kaleme aldığı diğer metinlerden oluşmaktadır. *Felsefenin Anlamı, Hindistan'ın İnsanlığa Katkısı ve Doğu Metinlerinin Çevirisi Üzerine* adında üç başlıktan oluşan bu bölümlerde; filozofun, Hint felsefesinin metafizik öğelerine daha yakından eğilerek çeşitli iktibaslarla tezlerini güçlendirmeye çalıştığı görülmektedir.

Bu bölümlerin ilkinde iki tür felsefe yapma tarzı olduğunu öne süren Coomaraswamy; birincisinin; meseleleri aklileştirme, duyuların deneylerinden faydalanarak küllîye varma [*induction*] metodu olan mantık, etik,

teoloji ve ontolojinin kullanıldığı genel felsefe olduğunu belirtmektedir. İkinci felsefenin ise düşünme üzerine düşünme, düşünmenin özüne inerek onun ne ile nihai bağının olduğunu soruşturmaya yönelik bir çaba olduğunu dile getirmektedir. Diğer bir fark da ikinci felsefede, birincinin aksine küllilerden cüzinin çıkarımı söz konusu olmaktadır.

Kitabın ek olarak Dasgupta'dan çevrilmiş *Metafizığe Yaklaşım* adlı son bölümünde de Batı'nın Doğu metafiziğine yaklaşımı değişik Batılı yazarlar üzerinden örneklenmektedir. Bu bağlamda, zımni olarak Batı metafiziğinin iflasının ancak Doğu metinlerinin zenginliği ile aşılabileceğinden; bunun, sadece iki dünyanın birbirini ortadan kaldıracı bir şekilde değil de tamamlayıcı bir anlayış ile buluşturulması sayesinde gerçekleşebileceğinden bahsedilmektedir.

Elimizdeki bu kitapta, felsefe ve dinin birbirlerinden ayrı iki farklı disiplin olduğu düşüncesine tamamen yabancı bir kültür dünyasında, özellikle birbirine düşmanmış gibi yorumlana gelen bu iki sahanın, nasıl birlik ve bütünlük içerisinde kavranılıp bir yaşam tarzı olarak toplumu şekillendirdiğine tanık olmaktadır. Bu eserde; Doğu düşüncesinde dinin, felsefenin biricik kaynağı olarak alımlanışına dikkat çekilmektedir. Bu sebeple o öğretisi ile yoğrulmuş topraklar üzerinde; felsefenin, Batıdaki aksine, en alt toplum tabakasına ait olan insanlarda dahi hayatlarını yönlendirici bir uğraş alanı olduğu yansıtılmaktadır. Bu da, Doğu metafiziği ile Batı metafiziği arasındaki temel farklardan birinin, fiili bilginin önemine ağırlık verme geleneğinden kaynaklanmaktadır.

Doğu Bilgeliği'nde dikkat çekici bir başka bahis de Tanrı'yı bilmede, sübuti teoloji yerine, selbi teolojinin kılavuzluğunun, Batılı ve Doğulu düşünce dünyasını buluşturmaya yarayan bir tenazur unsuru olmasıdır. Kitapta Tanrı'nın bilinmesine dair Hıristiyan ve Hint öğretisi arasında kurulan düşünce git gelleri bununla sınırlı kalmaz ve Veda metinleri ile Meister Eckardt arasında kurulan bu bağlantıya bir de İslam düşüncesinden Celaleddin Rumi ve İbn-i Arabi eklenmektedir.

Bunun dışında Bilgi sözcüğünde ifadesini bulan, bilen ile bilinenin birbirinden bağımsız olarak düşünülemeyeceği hakikatinin, ancak Doğu Metafizisinde bir bütünlük içerisinde kavranabileceği iddiası ise Heidegger gibi son dönem Avrupa Alman düşüncesinden okurlara tanıdık gelebilecek bir düşünce simetrisi oluşturmaktadır.

Doğu düşüncesinin ana unsurlarını, her biri sahasında yetkin üç isim üzerinden ele alan bu kitap, disiplinler arası bir karşılaştırma sunması –bu karşılaştırma, karşı karşıya getirmek yerine birleştirmek üzerine kuruludur- hasebiyle önemlidir. Bu anlamda Kipling’in “doğu, doğudur; batı da batı. Bu ikisi asla bir araya gelmeyecektir.” sözü gibi her iki dünyanın birbirine kapılarını kapatmış olduğunu imleyen görüşler olduğu gibi, bu ikilinin ancak birbirlerine yaklaştıkları ölçüde kendilerini var kılacaklarını savunan düşünürler de vardır. İlk görüşü taraf edinenler, insanlık tarihinin en temel ve her dönemde üzerine ciddi düşünsel mesailer sarfedilmiş problematiklerine yeniden göz atmalıydılar.

Bu iki düşünce dünyası deniz ve kara gibi sert konturlarla birbirinden ayrı tutulabilecek derecede farklı mıdır yoksa bu farklılık ikisine de sonradan mı yüklenmiştir? Örneğin Batı felsefe geleneğini Antik Yunan’dan başlatan pek çok felsefe tarihçisi olduğu gibi, Grek düşüncesinin köklerini Doğu’dan başlayarak Mısır üzerinden süren düşünürler de vardır. Felsefe Tarihçisi Weber’in ifadesiyle Antik Yunan’da Tanrıların sürülmesiyle politeist ve pagan bir dünya görüşünden monist ve monoteist bir dünya görüşüne geçilmiştir. MÖ 9. ile 7. yüzyıllar, bu anlamda büyük bir önemi haizdir. Çünkü bu dönemlerde Antik Yunan’da Presokratikler *arkhe* tanımlaması ile uğraşırken Doğu’da Hindistan’da Şankara, Brahma Sutra’ların tefsiriyle uğraşmaktadır. Geçmişten tevarüs edilerek günümüze dek ulaşmış olan felsefi ve edebi metinlerin kaynağı bu yüzyıllara kadar geri götürülmektedir. Batı kültürünün pek çok konuda esinlendiği İlyada ve Odysseia destanlarının derlenişi bu zaman aralığına rastladığı gibi, Hindistan’da da Dört Veda’nın, MÖ 500’den önceki dönemlere ait vahyedilmiş kutsal metinler olduğu kabul edilir. Benzeri bir tartışma farklı bir bakış açısından, Martin Bernal üzerinden de takip edilebilir. Elimizdeki kitap, bu ve benzeri sorulara cevap aramanın yanında, okurlarına yoğun bir felsefi kavramsal analiz de sunmaktadır.

Arş. Gör. Hüseyin Aydoğan

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

